

Com pot contribuir l'educació a la cultura de la pau

Introducció

es Nations Unides han proclamat l'any 2000 Any Internacional de la Cultura de Pau. L'actualitat de la guerra i les altres manifestacions de violència (racisme, xenofòbia, homofòbia, exclusió, atemptats en centres escolars...) ens recorden la necessitat de continuar lluitant per la transició cap a la cultura de pau. Una cultura caracteritzada pels valors, actituds i comportaments que inspiren la interacció social basada en la llibertat, la justícia, la democràcia i el respecte dels Drets Humans.

El concepte de pau positiva

El concepte de *cultura de pau* es deriva del de *pau positiva*. Aquest concepte és una de les contribucions de Johan Galtung (1996, 281). Aquest estableix la distinció entre la *pau negativa*, que implica l'absència de guerra o violència directa, i la *pau positiva*, que implica la justícia social, la satisfacció de les necessitats bàsiques, l'autonomia, la llibertat, el diàleg, la solidaritat... En definitiva, totes les condicions que faciliten el desenvolupament humà i que es troben recollides en els Drets Humans.

Seguint Vicenç Fisas (1998, 19), hem d'entendre la *cultura de pau* com un projecte molt ambiciós amb dues línies d'actuació complementàries:

- La deconstrucció de la violència i de les seves arrels.
- La construcció de la pau positiva.

Per una part, el desemmascament i denúncia dels mecanismes de dominació i manipulació. Per l'altra, la recuperació de la dignitat, la conscienciació i la transformació a nivell personal, social i estructural. En conjunt, una transició cap a una societat més justa, lliure i satisfactòria per a tots els seus membres. En una altra formulació: «La perspectiva de la pau és la d'avançar en la millora de la condició humana» (Fisas 98, 20).

Qualsevol contribució, en qualsevol moment i en qualsevol punt del planeta, a aquesta millora té el seu valor en el projecte de la cultura de pau. El desafiament, des de la perspectiva de la globalització, es concreta en com multi-

plicar aquests esforços i enllaçar-los per tal que el seus efectes siguin majors (Fisas 98, 20). A aquest desafiament intentem respondre els qui ens dediquem a la investigació per la pau i a fomentar el coneixement mutu, la comunicació i la coordinació.¹

El conflicte i la violència

Conèixer i comprendre aquests fenòmens i les seves relacions és fonamental per tenir un marc teòric que orienti la nostra contribució a la cultura de pau.

La importància del conflicte en l'anàlisi de la conducta humana i les relacions socials ja va ser reconeguda per alguns dels psicòlegs i sociòlegs més destacats del segle XX (Deutsch 1973). I és corroborada pels investigadors de la pau: «Una cultura de pau hauria de ser vista, no com una utopia lliure de conflictes, sinó com una cultura on individus, grups i estats mantenen relacions cooperatives i productives entre si i gestionen els inevitables conflictes constructivament» (Wessels 1994, 6).

L'accepció més comuna del conflicte és la d'un enfrontament entre expectatives, posicions o interessos (que són percebuts com) incompatibles. Aquesta situació d'incompatibilitat es pot donar:

- Entre individus
- Entre grups
- Dintre del mateix individu
- Dintre del mateix grup

Davant del conflicte es pot reaccionar amb diferents postures. Aquesta n'és una tipologia clàssica:

- Evitar: El subjecte intenta ignorar el conflicte o actua com si no existís.
- Acomodar: El subjecte cedeix a les posicions o interessos de l'altre.
- Compromís: El subjecte intenta cedir en alguns aspectes a canvi que l'altre també ho faci.
- Competir: El subjecte intenta imposar les seves posicions a l'altre.
- Col·laborar: Els implicats dialoguen i cerquen alternatives que puguin satisfer els interessos de totes les parts.

Entre aquestes postures es poden donar diferents combinacions (una part cerca evitar, l'altra competir) i d'aquestes es deriven determinades conseqüències (guanyar o perdre poder, millorar o deteriorar la relació).

Les actituds i postures davant del conflicte s'aprenen acríticament, per modelat social: per imitació i reforç/càstig. De manera que la persona, quan reacciona, adopta i percep la seva reacció com si fos *natural*, no discutible. Precisament prendre consciència de les pròpies reaccions davant del conflicte i de les seves conseqüències i incidir-hi críticament és un dels eixos en la cultura de pau. «Cream pau en la mesura que som capaços de transformar els conflictes en cooperació, de forma positiva i creadora, reconeixent i respectant l'altre i utilitzant el diàleg» (Fisas 1998, 19).

Per a l'anàlisi del conflicte s'utilitzen diferents categories com: els actors o protagonistes, les relacions (entre els actors), la simetria o asimetria (de poder), els temes en litigi, les posicions, els interessos, les percepcions, la dinàmica... (Lederach 94).

Tot i que cada conflicte és un cas únic, s'hi poden trobar moltes de semblances o pautes, especialment en les dinàmiques. L'experiència adquirida en un conflicte condiciona la resposta en altres.

Pel que fa a l'adopció de postures davant de la solució esperada al conflicte, podem considerar dues lògiques:

- Una lògica primària, basada en l'egoisme, en el no-reconciliament de l'altre, que s'expressa en el lema: Si jo guanyo, tu perds.

- Una altra lògica més considerada amb l'altre i conciliadora que, tenint en compte el interès de les parts, cerca el benefici mutu i ve expressada pel lema: Tu guanyes, jo guanyo (Cornelius, Faire 1995).

A vegades, el conflicte genera violència. No sempre ni necessàriament. De fet, la majoria dels conflictes es resolen per mitjans no violents. També pot haver-hi violència sense que hi hagi un conflicte evident.

Per violència entenem fer mal a l'altre o a si mateix. Segons Fisas (1998), és l'ús o amenaça d'ús de la força amb la intenció d'obtenir de l'altre quelcom a què no consent lliurement o fer-li algun mal (físic, psíquic o moral).

Galtung (1996) estableix una classificació que distingeix 3 tipus de violència:

- Directa: És aquella percebuda directament. Una agressió a l'altre.

- Estructural: És aquella que resideix en normes i institucions injustes. L'exploació, la marginació, l'exclusió...

- La cultural: És la que es pot detectar en ideologies, raonaments i prejudicis que justifiquen les violències dels tipus anteriors.

Adela Cortina (1997) fa una altra distinció des del punt de vista de l'autor:

- Expressiva: Com a expressió d'emocions: odi, frustració, ira...

- Instrumental: Com a mitjà per aconseguir un fi.

Foto: Ergy Landau © Éditions du Désastre.

- Comunicativa: S'utilitza com a darrer recurs, per transmetre un missatge.

La violència en molts de casos és una manifestació de la incompetència en el maneig de la situació (de conflicte).

Dues observacions més completen aquesta concepció de la violència:

La *gratuitat* de la violència humana: «L'ésser humà és l'únic animal que fa mal sense necessitat, gratuïtament, i a més pot gaudir amb la violència» (Fisas 1998).

Levitabilitat. Segons el *Manifesto de Sevilla sobre la Violència* (Adams 1992), la guerra no és una fatalitat biològica. És una invenció social, una construcció cultural. Hi ha societats que no la tenen entre les seves pautes de relació.

Educació escolar i educació per a la pau

L'educació institucionalitzada en el sistema escolar té un component important de socialització. A cada institució escolar funcionen unes pautes en les relacions personals, en l'expressió de les necessitats i interessos; uns procediments per resoldre els conflictes; una tolerància o repressió de les manifestacions de violència. Però, rares vegades, les pautes són explícites, sinó que formen part del que s'anomena currículum ocult.

Des de fa molts d'anys els pedagogs i pedagogues han volgut aprofitar l'educació escolar per contribuir a l'eliminació de la violència i a la promoció de la pau. Així sorgí el moviment de l'educació per a la pau.

L'educació per a la pau respon al plantejament de la UNESCO: «Ja que les guerres neixen en la ment dels homes, és en la ment dels homes on s'han d'aixecar els baluards de la pau»

Tenint en compte aquesta perspectiva, intenta reorientar els processos de socialització que tenen lloc en la família, la comunitat i al centre escolar, i substituir l'individualisme, la competició i la violència per l'empatia, la cooperació i el respecte de l'altre. Alguns requisits d'aquesta reorientació són:

- La desmitificació de la *mística masculista*, que associa la masculinitat a la duresa, la crueltat i la violència (Miedzian 1995).

- El control dels missatges que ofereixen els mitjans de comunicació, farcits de violència, i que reben els infants i joves (Miedzian 1995).

- La revisió de l'ensenyament de la història (caracteritzada per l'etnocentrisme, la mitificació de les guerres i d'alguns dels seus protagonistes) en pro d'una visió més global, pacífica i col·lectiva.

A Espanya, la LOGSE reconeix la necessitat de l'educació per a la pau ja des del preàmbul i la proposa com un dels temes transversals de l'ensenyament obligatori. Això implica que s'ha d'ensenyar, però no amb un horari propi, sinó a través de temes i activitats incloses en les àrees tradicionals (llengua, matemàtiques, ciències socials...). Aquest propòsit, per la innovació que suposa, planteja un conjunt de dificultats i qüestions:

Com formar els educadors en aquest (relativament nou) camp?

Quins temes o continguts s'han de treballar?

Com treballar els valors, actituds i comportaments a l'aula i al centre?

Com programar i avaluar els continguts i activitats?

Quins recursos es poden utilitzar?

Afortunadament, des de fa anys hi ha educadors i institucions dedicats a cercar respostes a aquestes qüestions basant-se en l'experiència i la investigació. Aquestes institucions i persones, si se'ls faciliten els mitjans, poden ajudar a la iniciació i orientació del professorat. La formació hauria de continuar amb seminaris, grups de treball i la formació als centres.

Els grans temes o centres d'interès de l'educació per a la pau són:

Els Drets Humans, com a utopia que ens orienta cap a un món més just.

El conflicte, com a realitat amb la qual hem d'aprendre a viure i controlar per aprofitar-ne les potencialitats educatives.

La diversitat en totes les variants: pel gènere, per l'ètnia, per la cultura, per les capacitats, pels recursos... i com tolerar-la, respectar-la i valorar-la.

La cooperació en el desenvolupament. La promoció de la comprensió internacional, de la confiança i la seguretat.

La protecció del medi natural i la seva preservació.

Pel que fa a l'educació en valors, és indispensable l'exemplaritat: l'educador ha de viure els valors, realitzar-los en la seva tasca i manifestar-los en les seves relacions. L'aprenentatge dels valors és un procés lent en el qual s'avança gra-

dualment des de la ignorància i la indiferència cap a la sensibilització i el compromís.

L'educació per a la pau implica un compromís per transformar les relacions i les estructures de l'aula, del centre i de la societat. Per això s'ha de partir de la realitat del centre, de les seves característiques, necessitats i possibilitats. Una transformació que implica evidenciar el *currículum ocult*, les situacions injustes, els interessos creats... Cal actuar col·lectivament per una convivència més justa, tolerant i solidària. Cal fer del centre una institució on s'expressin i s'atenguin les necessitats dels membres de la comunitat educativa i que es projecti sobre el medi social que l'envolta.

Principis de l'educació per a la pau

Com hem vist, l'educació per a la pau és la pedra angular de la cultura de pau i la seva integració dins l'educació escolar és imprescindible, però no és suficient. Segons Wessel (1994), per ser efectiva ha d'acomplir aquests principis:

- S'ha d'estendre pels diferents nivells de l'entramat social: família, barri, institucions locals, associacions civils, partits polítics, sindicats, institucions governamentals, ONG...

- Fomentar la motivació per la cooperació per damunt de la competició.

- Cercar metes superiors compartides, que beneficiïn el conjunt, els grups i individus en conflicte.

- L'empatia i la comprensió multicultural s'han d'integrar dins els programes de l'educació per a la pau.

- Incloure així mateix l'educació emocional i social amb habilitats com l'escolta activa, la comunicació corporal, l'assertivitat, la solució de problemes, l'anàlisi i resolució de conflictes, la mediació... Aquestes habilitats s'haurien d'ensenyar des de l'inici de l'educació i desenvolupar-les al llarg dels anys. ♦

Referències bibliogràfiques

ADAMS, D. (1992). *El Manifiesto de Sevilla sobre la Violencia de 1989*. UNESCO.

CORNELIUS, H.; FAIRE, S. (1995). *Tu ganas, yo gano*. Madrid: Gaia Ediciones.

DEUTSCH, M. (1973). *The Resolution of conflict: Constructive and Destructive processes*. New Haven Yale University.

FISAS, V. (1998). *Cultura de paz y gestión de conflictos*. Barcelona: UNESCO.

GALTUNG, J. (1996). *Peace by Peaceful Means*. Sage.

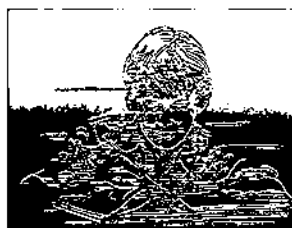
LEDERACH, J.P. (1994). *Construyendo la paz. Reconciliación sostenible en sociedades divididas*. Bogotá: Justapaz.

MIEDZIAN, M. (1995). *Niños son, hombres serán. Cómo romper los lazos entre la masculinidad y la violencia*. Madrid: Horas y horas.

WESSELS, M.G. (1994). *The role of Peace Education in a Culture of Peace*. Malmö. Miniprints, núm. 65.

Notes

(1) Les institucions i ONG que treballen per a la pau i el desenvolupament creen plataformes per a campanyes concretes (Ex. Per l'abolició de les mines antipersones), xarxes de comunicació com <www.pangea.org> i congressos, jornades, etc.

Pla de Formació Permanent del Professorat (EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I SECUNDÀRIA)

Universitat de les Illes Balears
Institut de Ciències de l'Educació

Curs 1999/2000
Oferta 1r Quadrimestre

CURSOS

La formació i l'evolució del concepte d'Europa

Professor: Antoni Ginard

Els sistemes d'informació geogràfica com a recurs didàctic

Professors: Maurici Ruiz i Jerònia Ramon

El desenvolupament de les capacitats perceptives en el nin

Professor: Enric Munar

Prevenició de problemes de disciplina

Professores: Rosa I. Rodríguez i Carmen Luca de Tena

Biblioteconomia per a mestres. Introducció a la biblioteca escolar

Professor: Pere Salas

L'ACI com a eina de comunicació i de treball interprofessional

Professora: Maria Rosa Rosselló

SEMINARIS

Seminari sobre escola i família: estratègies col·laboratives de resolució de problemes a l'escola

Professor: Serafin Carballo

Seminari sobre aprenentatge a llarg termini

Professor: Antoni Ballester

CURS DE POSTGRAU

Especialista Universitari en Educació a través del Joc (200 hores)

CONFERÈNCIA sobre «La selectividad y los recelos que genera», a càrrec del senyor Honesto Herrera, professor de la Universitat Complutense de Madrid

2n Quadrimestre del curs 1999/2000

CURSOS

Conflictitivitat i consens en el món actual

Professors: Grup d'Estudis de la Cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani

Història del constitucionalisme espanyol dins el marc polític i social. Referència especial a Mallorca

Professor: Antoni Pere Font

La geologia de Mallorca dins del marc estructural de la Mediterrània Occidental en el context de la tectònica de plaques

Professor: Joan J. Fornós, Bernadí Gelabert i Antonio Rodríguez

Confecció d'itineraris didàctics i quaderns per a l'alumnat

Professor: Antoni Ballester

Aprendre comportament viari mitjançant l'audició

Professors: Jaume Rosselló i Enric Munar

Activitats aquàtiques a l'escola

Professors: Pere Palou, Xavier Ponsed i Pere A. Borràs

Ecologia i arquitectura en el disseny del paisatge

Coordina: Miquel Moray

Pautes per conèixer els nostres alumnes adolescents de secundària

Professores: Rosa I. Rodríguez i Carmen Luca de Tena

L'arqueologia de la mort

Professora: Maria Magdalena Salas

Detecció de problemes de maltractament a la infantesa

Professora: Olga Guerra

Les habilitats bàsiques del professorat

Professor: Juan Serra

Factors que determinen el rendiment escolar. Claus per a la intervenció a l'aula

Professor: Juan Serra

Activitat física i salut

Professors: Antoni Pons i Antoni Aguiló

Pedagogia de la sexualitat

Professor: Joan Ferrer

Educant els sentits: activitats pràctiques de discriminació del so, el color i l'olor a l'aula

Professor: Jordi Pich

La toponímia: un instrument per a l'ensenyament de les ciències socials

Professora: Antònia Ordinas

Interpretació dels mapes del temps i introducció a les imatges de satèl·lit meteorològic a partir d'exemples referits a la Mediterrània Occidental.

Coordinació: Miquel Gimalt i Mercedes Laita

Navegar per la geografia de les Balears per mitjà d'un atlas CD-ROM

Coordinadora: Rosa Martínez Reynés

La direcció coral a l'educació primària i secundària. Pautes per a la selecció de repertori

Professor: Fernando Marina

SEMINARIS

Seminari sobre el malestar entre els docents

Professores: Luisa Cáceres i Gema Mejías

2n PREMI EMBAT D'EDUCACIÓ AMBIENTAL

BASES

1. **EMBAT Llibres i Di7 EDICIÓ** convoquen la segona edició del **PREMI EMBAT D'EDUCACIÓ AMBIENTAL**, amb l'objectiu de difondre treballs que facin aportacions significatives al desenvolupament d'aquesta estratègia.
2. Els originals han de ser inèdits, escrits en llengua catalana o castellana, d'una extensió d'entre 150 i 250 folis, mecanografiats i a doble espai. L'autor/a premiat es compromet a entregar una còpia en format informàtic.
3. Els treballs han de tractar tant d'aspectes teòrics i/o pràctics de l'utilització d'estratègies educatives per combatre la problemàtica socioambiental.
4. Els participants han d'enviar cinc originals que aniran acompanyats amb el títol del treball i les dades identificatives de l'autor/a: nom i llinatges, adreça, telèfon.
5. S'estableix un únic premi de 350.000 ptes, en concepte de drets d'autor, i l'edició del treball guanyador a la col·lecció *Monografies d'Educació Ambiental*, editada per la Societat Catalana d'Educació Ambiental, la Societat Balear d'Educació Ambiental i *Di7 Edició*.
6. Els originals per optar al premi s'han de lliurar a **Embat Llibres, C/ Papa Joan XXIII, 5E, 07002 Palma (Illes Balears)**, abans del dia 28 de febrer de 2000. S'acceptaran els originals que arribin per correu si duen data del mata-segells anterior a la finalització del termini de presentació.
7. El jurat es donarà a conèixer oportunament i estarà format per membres del consell editorial de la col·lecció *Monografies d'Educació Ambiental*. Les seves decisions seran inapel·lables.
8. Les qüestions no previstes en aquestes bases les resoldrà el jurat d'acord amb el seu lliure criteri.
9. El veredicté es farà públic el dia de Sant Jordi, 23 d'abril de 2000. L'editor, d'acord amb la direcció de la col·lecció *Monografies d'Educació Ambiental*, decidirà amb quina llengua es publica la primera edició.
10. Els originals no premiats es podran retirar a la mateixa adreça on s'han lliurat, fins a un mes després de la concessió del premi. Si no es retiren en el termini de sis mesos, els convocants del premi no es fan responsables de la seva pèrdua o qualsevol altra circumstància.
11. La presentació d'originals pressuposa l'acceptació íntegra d'aquestes bases i dels drets i obligacions que se'n deriven.